

Archival Science – International Journal on Recorded Information, 1-2, 3-4(2004)

Prvi je dvobroj časopisa *Archival Science* iz 2004. godine posvećen temi ocjene programa. Osim općih razmatranja, autori će u nizu članaka govoriti o toj temi s aspekta knjižnica, muzeja i arhiva.

U uvodnom članku *What is Program Evaluation? Generating Knowledge for Improvement* (Što je ocjena programa? Generiranje znanja u svrhu poboljšanja), Sharon F. Rallis i Kathleen A. Bolland predstavljaju koncept ocjene programa kroz prikaz i analizu različitih definicija samog pojma. Ocjena programa jest analiza, odnosno postupak prikupljanja podataka koji donosi obavijesti o vrijednosti nekog (ili nekih) programa. Iako postoje različite definicije, autorice zaključuju da sve one uključuju tri ključna elementa: sustavnu analizu, procjenu prednosti, vrijednosti ili značaja programa te obavijesti važne za donošenje odluka. Njihovom usporedbom mogu se izdvojiti dva temeljna pristupa ocjeni programa. Prvi je usmjeren na cilj programa, odnosno njegovu svrhu. Takvim pristupom program se ocjenjuje prema tome koliko je uspješan kao pomoć korisnicima u postizanju njihovih ciljeva. Drugi se pristup temelji na učenju, gdje se ocjenjuje u kojoj mjeri program doprinosi našem znanju. Pritom je naglasak stavljen i na društveni aspekt, odnosno ocjenjuje se u kojoj mjeri program pridonosi napretku društva, rješavanju društvenih problema i slično. Bez obzira na pristup koji koristimo, pa čak i na metodu, svaka procjena kao sastavne dijelove sadrži određene aktivnosti. To su identifikacija svrhe ocjenjivanja te tzv. »procjena ocjenjivosti«, točnije – jesu li dostupni odgovarajući izvori za kvalitetnu procjenu i mogu li rezultati stvarno utjecati na odluke.

Danuta A. Nitecki u tekstu pod naslovom *Program Evaluation in Libraries: Relating Operations and Clients* (Ocjenjivanje programa u knjižnicama: srodni postupci i korisnici) naglašava važnost dvaju elementa knjižničnih programa koje treba uzeti u obzir pri procjeni. To su postupci i korisnici. Kod ocjenjivanja postupaka, važno je uzeti u obzir standarde izvedbe koje je razvila knjižničarska struka, kao osnovne mjere za ocjenu. Rastuća svijest o tome da se kvaliteta programa procjenjuje na temelju toga uolikoj mjeri oni zadovoljavaju očekivanja korisnika, ocjenjivanje knjižničnih programa sve se više provodi iz perspektive korisnika. Ipak, valja naglasiti da nova područja knjižničarske službe, naročito ona koja uključuju elektroničke izvore, traže ne samo nove načine procjene programa, već i usmjeravanje na oba navedena elementa podjednako.

U izradi plana ocjenjivanja programa moguće je predvidjeti da ono bude usmjereno ili na prikupljanje podataka o izvorima potrebnim za nastavak ili poboljšanje službe (*inputs*), na ono što se stvarno događa u programu (*proces*), koliko je toga ostvareno kroz program (*outputs*) ili o utjecaju programa na zadaću korisnika ili ustanove (*outcomes*). U realizaciji plana, mogu se koristiti različite metode i tehnike o kojima autorica dalje govori, dajući istodobno i pregled vrsta i elemenata ocjenjivanja u knjižnicama.

Slično kao u prethodnom članku za knjižnice, Lynda Kelly iznosi primjer ocjene programa u muzejima. Budući da su suvremeni muzeji suočeni sa sve zahtjevnijim korisnicima, ograničenim sredstvima, zatim s činjenicom da postaju sve relevantniji i odgovorniji za niz društvenih pitanja, postoji potreba da naprave pomak od uloge kustosa i više se usmjere tržištu, odnosno publici i njenom poučavanju. Ali, istodobno je važno da se muzeji izgrađuju ne samo kao mjesta gdje ljudi uče, već i kao organizacije koje same uče, i to na taj način da prihvate promjene i koriste ih na inovativne načine, da uče iz prošlih aktivnosti kako bi se razvili za budućnost.

Za ocjenu programa u muzejima, važnu ulogu ima disciplina pod nazivom ispitivanje publike. Autorica na početku donosi pregled povijesti ove discipline, kao i prikaz njene uloge

u suvremenom muzeju. Na primjeru ispitivanja publike koje je provodio AMARC (Australian Museum Audience Research Centre), L. Kelly analizira različite tehnike koje su se pritom koristile – od istraživanja tržišta, ocjene programa do ocjene izložbi.

U članku *Records Management Capacity Assessment System (RMCAS)* (Sustav procjene kapaciteta spisovodstva) Andrew Griffin govori o specifičnostima ocjenjivanja programa u spisovodstvu i analizira Sustav procjene kapaciteta spisovodstva (RMCAS) koji osigurava sredstva za ocjenu spisovodstvenih politika, postupaka i izvora prema međunarodnim standardima. Sustav je sastavljen od tri komponente: prikupljanja podataka (pitanja u strukturiranim sekvencama), analize podataka (dijagnostički model, utemeljen na životnom ciklusu gradiva, kako bi identificirao snagu, slabosti i rizična područja) i baze podataka o resursima za izobrazbu i povećanje kapaciteta. U članku nalazimo prikaz razvoja RMCAS-a, kao i analizu ranije spomenutih komponenti.

Jacques Grimard i Lucie Page u članku *Towards Program Evaluation in Archives* (Prema ocjenjivanju programa u arhivima) slično govore o ocjeni programa u arhivima, uključujući i spisovodstvo te upravljanje informacijama. Postoji niz smjernica i inicijativa, napose australskih i britanskih, koje mogu pomoći arhivistima pri ocjeni programa, a autori ističu one Društva američkih arhivista. Pored toga, valja neizostavno spomenuti i niz standarda (ISAD(G), ISO15489, AS 4390 ISO 9000 itd.), koji mogu biti vrlo korisno pomagalo za ocjenu. Iako je pregled literature, kao i prakse i znanja o ocjeni programa u arhivima, pokazao da su arhivisti upoznati s pojmom i primjenom ocjene programa, ova je studija pokazala da ona nije postala uobičajena praksa u arhivima. U tom je smislu potrebno dodatno istraživanje i rasprava, odnosno metodološki okvir kako bi arhivisti uistinu mogli procijeniti utjecaj i doprinos njihovih programa, aktivnosti i projekata.

Članak Cristopha Grafa *Program Evaluation and Archives: an Essay on a Research Agenda* (Ocjena programa i arhivi: esej o planu istraživanja) svojevrsan je osvrt na prethodne članke, literaturu o procjeni programa, te poznavanje arhivistike i arhivističke prakse, i to ponajprije iz europske perspektive. Potreba za procjenom arhivskih programa danas postaje nužnost. Razlozi za to ne leže samo u sve većem opsegu, složenosti i važnosti arhiva u informacijskom društvu, povećanim zahtjevima za sustavnim upravljanjem arhivima, nedostatku proračunskih sredstava i slično, već ponajprije u odgovornosti arhiva. Kako bi se učinili određeni pomaci u praksi i zaista odgovorilo na potrebu za ocjenom, potrebno je učiniti jasan pomak u pristupu – od kvantitativnog ka kvalitativnom, od tradicionalnog upravljanja kvalitetom ka cjelovitom upravljanju kvalitetom (*total quality management*), od mjerenja ka procjeni, od arhivistički/sadržajno utemeljene procjene ka procjeni temeljenoj na potrebama korisnika i tržišno odgovornoj procjeni i dr. Na kraju članka, autor donosi niz prijedloga o tome kako učiniti takve pomake.

Tema drugog dvobroja (3-4) iz 2004. godine jesu istraživačke metode. Cilj je, kako su u uvodniku naglasile Anne Gilliland i Sue McKemmish, prikazati i ocijeniti najnovija dostignuća u istraživanjima u području arhivistike, kao i pokazati da je nužno koristiti sve odgovarajuće vrste istraživanja u navedenom području.

Dvobroj započinje člankom istih autorica *Building an Infrastructure for Archival Research* (Stvaranje infrastrukture za istraživanje u području arhivistike). Osim što nastoje prikazati snažnu ekspanziju istraživanja u arhivistici od 1990. godine, pokušale su okarakterizirati suvremenu arhivističku kulturu istraživanja.

Istraživanja u bilo kojem području iznimno su važna. Ona pomažu u razvoju i izgradnji nekog područja te razvoju teorija i modela, koji tvore okvir u kojem će djelovati praksa. Omogućuju razvoj osnove znanja i vještina i vode razumijevanju uloge tog područja u društvu. Da bi približile čitateljima situaciju u području arhivistike, autorice daju zanimljiv

pregled područja istraživanja u arhivistici za razdoblje 1988-1998, kao i prikaz područja istraživanja 1995-2005.

Istraživanja u području arhivistike tijekom posljednjih pedeset godina provodila su se u okviru različitih paradigmi. U novije vrijeme može se uočiti razlika između postmodernističkih istraživanja uloge arhiva u društvu i tehnološke i poslovne orijentacije većine istraživanja u području upravljanja elektroničkim gradivom. Autorice spominju i dvije dominantne istraživačke paradigme u društvenim znanostima – pozitivizam i interpretivizam, nudeći primjere istraživanja u arhivistici poduzetih pod njihovim utjecajem (projekt InterPARES za prvu, odnosno Trust and Technology: Building Archival Systems for Indigenous Oral Memory za drugu paradigmu). Bez obzira na paradigmu u okviru koje se istraživanje poduzelo, bitno je da su istraživači svjesni teorijskog okvira u kojem djeluju. Još je značajnije da oni pritom stvore i precizno koriste odgovarajuće metode i tehnike.

U posljednje je vrijeme uočena sve veća raznolikost istraživačkih metoda i tehnika koje se koriste u arhivistici. I dok su se prije petnaestak godina uglavnom koristile povijesne metode, metoda razmatranja ili analiza pojedinog slučaja, u novije vrijeme sve se više koristi istraživanje učinka, etnografija, analiza sadržaja i diskursa, razvoja i dizajna sustava i drugo.

Autorice su značajan dio drugog dijela članka posvetile prikazu tih metoda i tehnika, njihovim definicijama i načinu primjene u istraživanjima u arhivistici, zajedno s primjerima njihove primjene.

Heather MacNeil u članku *Contemporary Archival Diplomats as a Method of Inquiry: Lessons Learned from Two Research Projects* (Suvremena arhivistička diplomatika kao metoda analize: pouke stečene iz dva istraživačka projekta) ispituje korištenje suvremene arhivističke diplomatike kao metode istraživanja u dva novija istraživačka projekta o elektroničkim zapisima – Projektu zaštite integriteta elektroničkih zapisa i Projektu međunarodnog istraživanja zaštite autentičnih zapisa u elektroničkim spisovodstvenim sustavima. Ova je metoda postala naročito relevantnom s pojavom problema konteksta u području arhivistike, a aktualizirala se u okviru istraživanja koja se bave pitanjem autentičnosti elektroničkih zapisa. U prvom dijelu članka, H. MacNeil analizira povijesnu i suvremenu diplomatiku kao metodu, dok se u drugom dijelu usmjerila na ilustraciju primjera njene primjene i rezultata u projektima vezanima uz elektroničko gradivo (projekt Sveučilišta British Columbia i projekt InterPARES 1).

Jonathan Furner u članku pod naslovom *Conceptual Analysis: a Method for Understanding Information as Evidence, and Evidence as Information* (Konceptualna analiza: metoda za razumijevanje informacije kao svjedočanstva i svjedočanstva kao informacije) ponajprije donosi pojašnjenje metode konceptualne analize. Ona je u posljednje vrijeme dala značajan doprinos, naročito u području informacijske znanosti. Pitanja kao što su »Što je dokument?« ili »Što je informacija« koja su se u tom području pojavila 1990-ih ili arhivističke rasprave o naravi zapisa, a naročito onih elektroničkih, stvorili su potrebu za korištenjem konceptualne analize u traženju odgovora. Značaj konceptualne analize za arhivistiku autor je nastojao procijeniti na temelju analize koncepta svjedočanstva. Za arhiviste, koji su odgovorni za odabiranje, klasificiranje i zaštitu zapisa, čije se postojanje tumači kao svjedočanstvo prošlih događaja, jasno definiranje tog koncepta od iznimne je važnosti.

O istoj će metodi, ali na primjeru analize pojedinačnog slučaja u jednom od kasnijih članaka (*Investigating Information Culture: a Comparative Case Study Research Design and Methods*) govoriti i Gillian Oliver.

Livia Iacovino autorica je članka *Multi-Method Interdisciplinary Research in Archival Science: the Case of Recordkeeping, Ethics and Law* (Multi-metodološko interdisciplinarno istraživanje u arhivistici: na primjeru upravljanja zapisima, etike i prava). Budući da arhivistika apsorbira znanje drugih relevantnih disciplina, postoji jasna potreba da se i u istraživanjima u tom području koriste metode i tehnike tih disciplina. Da je arhivistika na tom tragu, pokazuje činjenica da istraživačke metode koje se koriste u arhivistici imaju korijen u disciplinama poput diplomatike, prava ili historiografije. Osim toga, arhivistika je napredovala i tijekom vremena i sama razvila nove pristupe u istraživanju, usvajanjem različitih istraživačkih metodologija (analize, intervjui, analize pojedinačnih slučajeva, etnografija, narativna analiza i sl.). L. Iacovino ilustrira multi-metodološki pristup u kojem se kombiniraju tradicionalne arhivističke metode i tehnike istraživanja društvenih znanosti, kao i pravni i etički istraživački alati.

Od niza istraživačkih metoda koje se koriste u istraživanjima u području arhivistike, Joanne Evans i Nadav Rouche (*Utilizing Systems Development Methods in Archival Systems Research: Building a Metadata Schema Registry / Korištenje metoda razvoja sustava u istraživanju arhivskih sustava: izrada registra sheme metapodataka*) pokušali su analizirati metodu razvoja sustava. Smatraju je osobito korisnom budući da, osim što može dovesti do točnijeg opisa teorijskih pojmova arhivistike, omogućuje proučavanje dodirnih točaka teorije i prakse, ali i njihove veze s tehnologijom. Takva je istraživačka metoda od sve većeg interesa za arhivistiku, budući da osigurava alat nužan za podršku upravljanju zapisima i arhivskim procesima u digitalnom okruženju. Korištenje ove metode prikazano je na primjeru projekta InterPARES 2. Cilj je projekta bio razviti shemu metapodataka i druge instrumente koji se koriste kako u tradicionalnoj, tako i u digitalnoj praksi upravljanja zapisima. Nastoji se ispitati uloga tih shema u stvaranju zapisa, nadzoru nad njima, održavanju, vrednovanju, zaštiti i korištenju, te svuda gdje one mogu biti potpora zahtjevima za metapodacima, kako bi se osigurala pouzdanost, autentičnost i točnost zapisa tijekom vremena. Članak daje koristan prikaz procesa razvoja takvih shema.

Članak *Documenting Communities of Practice: Making the Case for Archival Ethnography* (Dokumentiranje zajednica prakse: primjer za arhivističku etnografiju) Karen F. Gracy nudi prikaz korištenja etnografskih tehnika u cilju proučavanja istraživanja u području arhivistike i upravljanja zapisima. Praksu korištenja navedene metode Gracy je prikazala na primjeru male zajednice arhivista koji vode brigu o zaštiti filmova. U analizi su korištene različite etnografske metode i tehnike poput intervjua, promatranja i slično. Pritom je nastojala ne samo opisati tu zajednicu, već i definirati njene sustave vrijednosti, prikazati odnose između arhivista, arhiva, filmskih studija i filmskih laboratorija.

Na istom je tragu i posljednji članak (*Recordkeeping in the Production of Scientific Knowledge / Spisovodstvo u stvaranju znanstvene spoznaje*), u kojem Kalpana Shankar prikazuje korištenje etnografske metodologije kako bi istražio problem upravljanja zapisima u jednom istraživačkom laboratoriju. Članak nastoji ispitati na koji način etnografija doprinosi našem razumijevanju laboratorija kao organizacije koja upravlja zapisima. Pokazalo se da je potrebno više analize samog upravljanja zapisima, kao i naravi zapisa u drugim vrstama okruženja koja stvaraju znanje.

Snježana Ivanović